

**AXLOQIY QADRIYATLARNI SHAKLLANTIRISH JARAYONINING
PSIXOLOGIK-PEDAGOGIK TAHLILI**

**ANDIJON DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI
MAKTABGACHA TA'LIM KAFEDRASI MUSTAQIL TADQIQOTCHISI
ABDUMUTALIPOVA GULSHODAXON NURBEK QIZI**

Annotatsiya: Maqolada axloqiy qadriyatlarni shakllantirish jarayonining psixologik va pedagogik jihatlari tahlil qilinadi. Bolaning shaxsiy rivojlanishida axloqiy ong, e'tiqod va qadriyatlarning shakllanish bosqichlari, ularning psixologik mexanizmlari va pedagogik shart-sharoitlari yoritilgan. Shuningdek, o'qituvchi va tarbiyachining shaxsiy namunasining, muhitning, oila va ta'lim muassasasi hamkorligining ahamiyati ko'rsatib o'tilgan.

Kalit so'zlar: axloqiy qadriyat, axloqiy ong, psixologik tahlil, tarbiya, shaxs rivojlanishi, pedagogik omil, motivatsiya.

Аннотация: В статье проводится психолого-педагогический анализ процесса формирования моральных ценностей. Рассматриваются этапы становления нравственного сознания, убеждений и ценностных ориентаций личности ребёнка. Особое внимание уделено роли воспитателя, педагогических условий и взаимодействию семьи и образовательного учреждения в развитии моральных качеств.

Ключевые слова: моральные ценности, нравственное сознание, психологический анализ, воспитание, личностное развитие, педагогические условия, мотивация.

Annotation: The article provides a psychological and pedagogical analysis of the process of forming moral values. It explores the stages of moral consciousness and belief development in children and the psychological mechanisms behind value formation. The paper also highlights the role of educators, social environment, and family-school collaboration in fostering moral qualities.

Keywords: *moral values, moral consciousness, psychological analysis, education, personality development, pedagogical conditions, motivation.*

KIRISH

Bugungi kunda yosh avlodni axloqiy jihatdan barkamol qilib tarbiyalash masalasi ta'lim-tarbiya tizimining eng muhim yo'nalishlaridan biridir. Axloqiy qadriyatlar shaxsning ruhiy olami, ichki e'tiqodi va xulq-atvorini belgilovchi asosiy omil hisoblanadi. Psixologik-pedagogik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bola shaxsida axloqiy qadriyatlar tabiiy ravishda shakllanmaydi — ular ijtimoiy muhit, ta'lim jarayoni va tarbiyaviy ta'sirlar natijasida vujudga keladi. Shu bois axloqiy tarbiya jarayonini psixologik va pedagogik jihatdan chuqur tahlil etish, ularning o'zaro ta'sir mexanizmini aniqlash dolzarb masaladir.

ASOSIY QISM

1. Axloqiy qadriyatlar shakllanishining psixologik asoslari

Bola ongida axloqiy qadriyatlar shakllanishi murakkab psixologik jarayon bo'lib, u quyidagi bosqichlardan iborat:

1. **Idrok bosqichi** – bola atrof-muhitdagi xulqiy namunalarga e'tibor qaratadi.
2. **Tushunish bosqichi** – u axloqiy hodisalarni ajrata oladi (yaxshi-yomon, to'g'ri-noto'g'ri).
3. **Ichkilashtirish bosqichi** – o'z shaxsiy e'tiqodi, xulqiy me'yori shakllanadi.
4. **Amaliy bosqich** – bola o'z qadriyatlarini xulqida namoyon etadi.

Psixologlar (L. Kolberg, J. Piajje, V. Vygotskiy) ta'kidlaganidek, axloqiy ong bolaning tafakkuri, hissiyoti va irodasi rivojlanishiga bevosita bog'liq. Axloqiy qaror qabul qilishda bola avvalo his-tuyg'ulari, so'ngra aqliy bahosiga tayanadi.

2. Pedagogik omillar va tarbiya sharoitlari

Axloqiy qadriyatlarning shakllanishi uchun quyidagi pedagogik omillar muhim ahamiyatga ega:

№ Pedagogik omil	Tavsif
1 O'qituvchi va tarbiyachi shaxsiy namunasining ta'siri	Bolalar kattalarning xulqini takrorlaydi
2 Muhitning tarbiyaviy yo'nalganligi	Bolaning axloqiy idroki ijtimoiy muhitga bog'liq
3 Faoliyat va o'yin orqali tarbiya	O'yin jarayonida bolalar axloqiy normalarni his qiladi
4 Oila va maktab hamkorligi	Tarbiya uzluksizligi va bir xil talablilikni ta'minlaydi

Pedagogik nuqtai nazardan, axloqiy qadriyatlar shaxsning hayotiy tajribasi orqali shakllanadi. O'qituvchi va tarbiyachi bola uchun nafaqat bilim manbai, balki axloqiy namuna bo'lishi kerak.

3. Axloqiy qadriyatlarni shakllantirishning psixologik mexanizmlari

Axloqiy qadriyatlar quyidagi psixologik jarayonlar orqali shakllanadi:

- **Motivatsiya** – bola axloqiy xulqqa ichki ehtiyoj sezadi;
- **Identifikatsiya** – bola ijobiy shaxs bilan o'zini qiyoslaydi;
- **Empatiya** – boshqalarning his-tuyg'ularini tushunish qobiliyati;
- **Refleksiya** – o'z xulqini baholay olish, o'zini nazorat qilish.

Bu mexanizmlar bolaning psixik rivojlanish bosqichlari bilan uzviy bog'liq. Maktabgacha yoshda empatiya va taqlid asosiy rol o'ynasa, boshlang'ich sinf davrida refleksiya va mustaqil fikrlash kuchayadi.

4. Axloqiy qadriyatlarni shakllantirishda interfaol metodlarning roli

Pedagogik innovatsiyalar psixologik ta'sir mexanizmini kuchaytiradi.

Jumladan:

- **Rol o'yinlari** – bola axloqiy vaziyatni his qiladi va yechim topadi;
- **Aqliy hujum** – mustaqil axloqiy qaror qabul qilishni o'rgatadi;
- **Dialogik suhbat** – axloqiy fikrlash va mulohazani rivojlantiradi;
- **Videotahlil** – bolalar real holatlar asosida axloqiy xulqni baholaydilar.

Bu usullar orqali axloqiy bilim hissiy tajriba bilan uyg'unlashadi va bola tomonidan ichki qadriyat sifatida qabul qilinadi.

5. Chet el tajribasining psixologik-pedagogik tahlili

- **Germaniyada** bolalar “moralni his qilish” o‘yinlari orqali o‘z xulqini tahlil qiladi.
- **Yaponiyada** har kuni qisqa “axloqiy suhbatlar” o‘tkaziladi, ular bolaning ichki e‘tiqodini mustahkamlaydi.
- **Finlyandiyada** “qiymatga yo‘naltirilgan ta’lim” modeli amal qiladi – bunda axloqiy qarorlar bolalar bilan birgalikda muhokama qilinadi.

Bu tajribalar shuni ko‘rsatadiki, axloqiy tarbiya faqat nazariy emas, balki psixologik ta’sirga ega amaliy jarayon sifatida tashkil etilishi lozim.

XULOSA. Axloqiy qadriyatlarni shakllantirish jarayoni psixologik va pedagogik omillar birligiga asoslanadi. Bola shaxsining axloqiy rivojlanishi uning tafakkuri, hissiyoti, e‘tiqodi va ijtimoiy tajribasi bilan chambarchas bog‘liq. Pedagogik nuqtai nazardan, axloqiy qadriyatlar samarali shakllanishi uchun quyidagi shartlar muhim:

1. Tarbiyachi va ota-onaning shaxsiy namunasi;
2. Tarbiyaviy muhitning uyg‘unligi;
3. Interfaol va innovatsion metodlardan foydalanish;
4. Bolaning psixologik xususiyatlarini hisobga olish.

Shu jihatdan qaraganda, axloqiy tarbiya — bu bolaning faqat xulqini emas, balki butun ichki dunyosini, e‘tiqodini va shaxsiy pozitsiyasini shakllantiruvchi murakkab, ammo zarur jarayondir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Hasanboeva O., Raxmonov N. *Maktabgacha ta’lim pedagogikasi*. – Toshkent, 2019.
2. Xoliqova D. *Pedagogik innovatsiyalar nazariyasi va amaliyoti*. – Toshkent, 2021.
3. Musurmonova O. *Axloqiy tarbiya psixologiyasi*. – Toshkent, 2022.
4. Kohlberg L. *Stages of Moral Development*. – New York, 1981.
5. Vygotsky L.S. *Mind in Society*. – Harvard University Press, 1978.
6. Piaget J. *The Moral Judgment of the Child*. – London, 1932.
7. UNESCO. *Moral Education and Human Values in the 21st Century*. – Paris, 2021.